

Л. Б. МЕЛЬНИЧУК (канд. пед. наук, доц.),

Т. І. ПАГУТА (канд. пед. наук, доц.)

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА»

У статті обґрунтовано сутність навчально-пізнавальної роботи майбутніх педагогів, розкрито зміст, предмет та головну мету самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі. Проаналізовано різні підходи диференціації самостійної роботи майбутніх педагогів, наведено приклади самостійної роботи за рівнем продуктивності їхньої самостійної діяльності під час вивчення дисципліни «Педагогіка». Обґрунтовано зміст самостійної роботи під час лекційних, практичних, семінарських та лабораторних занять, проаналізовано способи організації позааудиторної самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, майбутні педагоги, види самостійної діяльності, лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття, позааудиторна робота.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи студентів, посилення значення роботи професорсько-викладацького складу, керівництва ВНЗ, факультетів і кафедр щодо розвитку навичок самостійної роботи студентів, стимулювання професійного зростання студентів, виховання їхньої творчої активності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема теоретичних аспектів організації самостійної роботи студентів широко і різнобічно обґрунтована у працях багатьох учених, серед яких варто відзначити А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, З. Курлянд, А. Семенової, І. Лернера, Л. Спіріна, Р. Хмелюк, М. Шкіля та ін. Психологічні основи означеної проблеми висвітлено у дослідженнях Б. Ананьєва, П. Блонського, Л. Виготського, І. Гальперіна, Н. Менчинської, С. Рубінштейна та ін.

У працях В. Буряк, Л. Жарової, П. Підкасистого, М. Фіцули здійснено класифікацію видів самостійної роботи. У дослідженнях Л. Артемової обґрунтовано методичні аспекти організації самостійної роботи майбутніх магістрів, у працях Н. Васильєвої, М. Дмитриченко, С. Літвінчук, М. Мазохи проаналізовано сучасні підходи до організації самостійної роботи у вищій школі.

Виокремлення нерозв'язаних раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячено дану статтю. Інтеграція національної системи освіти до єдиного європейського простору, як сказано, потребує впровадження новітніх інтерактивних технологій навчання, розвитку науково-методичного та матеріального забезпечення навчального процесу. Серед них важливе місце посідають технології, які підсилюють мотивації студентів до самостійної роботи з метою поглиблення знань, набуття вмінь і навичок; а також, спрямовуються на інтенсифікацію навчального процесу з метою скорочення аудиторних занять за участю викладача з наданням повного обсягу знань і підвищенням якості навчального процесу [2, с. 279]. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність нормативного впорядкування самостійної роботи студентів (СРС). Тобто самостійна робота повинна мати в усьому конкретність, підлягати перевірці, захисту й оцінюванню. З огляду на зарубіжний досвід, слід переглянути існуючу в наших вищих навчальних закладах практику організації самостійної роботи, наповнити реальним змістом індивідуальну роботу викладача зі студентом.

Метою статті є теоретичне обґрунтування теоретичних основ самостійної роботи студентів та методичних аспектів її організації у процесі вивчення дисципліни «Педагогіка» на педагогічному факультеті в умовах професійного навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Зміст СРС визначається навчальною програмою конкретної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та рекомендаціями, а також рекомендаціями викладача. Предметом СРС може бути опрацювання окремих модулів (тем) дисципліни індивідуальних завдань. Головною метою СРС є пізнання, здобуття знань, вмінь і практичних навичок в обраній галузі знань чи з окремої дисципліни. Самостійна робота підвищує відповідальність студентів, дозволяє ефективніше розвивати творче мислення студентів, формувати їх свідомість [2, с. 280].

У педагогічній науці існують різні класифікації самостійних робіт, в основу яких покладені різні основи. Наприклад, дослідниця Л. Жарова виділяє такі види самостійної роботи: робота з підручником; вправи; робота з картою; заповнення таблиць; розв'язання задач; творчість; доповідь; лабораторна робота; самостійна робота на основі спостереження [6, с. 137].

У свою чергу М. М. Фіцула подає таку класифікацію видів самостійної роботи:

1. З огляду на місце і час проведення, характер керівництва нею з боку викладача і спосіб здійснення контролю за її результатами виокремлюють: самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях; позааудиторну самостійну роботу; самостійну роботу студентів під контролем викладача.

2. За рівнем обов'язковості виокремлюють (В. Буряк): обов'язкову, що передбачена навчальними планами і робочими програмами; бажану – наукова й дослідницька робота студентів, що полягає у самостійному проведенні досліджень; добровільну – робота в позааудиторний час.

3. За видами діяльності виділяють: навчально-пізнавальну; професійну.

4. За рівнями мотивації виокремлюють: самостійну роботу низького рівня; самостійну роботу середнього рівня; високого рівня (виконання завдання організовує і контролює сам студент) [6, с. 150].

На нашу думку, для вищої школи найбільш оптимальною є класифікація П. Підкасистого, який розмежовує види самостійної роботи студентів за **рівнем продуктивності їхньої самостійної діяльності** [5, с. 138].

Самостійні роботи за зразком, які включають розв'язання типових завдань та виконання різноманітних вправ за зразком. Вони дають можливість засвоїти матеріал, але не спонукають до творчої активності. *Наприклад, при опрацюванні теми «Методи наукових досліджень у педагогіці» студентам для самостійного опрацювання було запропоновано виконати таке завдання:*

Який вид тестових завдань розроблено до цього практичного заняття? (завдання з вибором відповіді). Переробіть 2 завдання (на вибір) на такі, у яких потрібно заповнити пропуски.

Наприклад:

Завдання: 7. Який із методів дає змогу аналізувати внутрішньокolleктивні відносини? а) наукове спостереження; б) соціометричний метод; в) педагогічний експеримент; г) бесіда; д) метод моделювання.

Розв'язання: Метод соціометрії дає можливість вивчити ____ та ____ у ____.

Для даного виду робіт характерний перший тип розумової діяльності, що ґрунтується на розпізнанні об'єкта, предмета, явища, що вивчається.

Реконструктивно-варіативні самостійні роботи передбачають необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й структури знань, залучення відомих знань для вирішення завдань, проблем, ситуацій.

Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Дидактика» студентам пропонуються для самостійного опрацювання наступні завдання:

1. Опрацювати Закон України «Про освіту», Державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття) виписати принципи освіти, завдання навчально-виховних закладів, завдання щодо шляхів реформування освіти в Україні, а також реформування окремих ланок системи освіти.

2. Опрацювати загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти [3, с. 36].

Для даного виду робіт характерний другий тип (рівень) розумової діяльності, на якому відбувається відтворення й розуміння явищ, що вивчаються.

Евристичні самостійні роботи, пов'язані з вирішенням окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях, на яких формуються вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план її вирішення.

Зокрема, у процесі вивчення дисципліни «Теорія виховання» для студентів пропонувалися наступні завдання евристичного спрямування:

1. Скласти кодекс честі вчителя-вихователя.

2. Запропонувати власну систему педагогічної просвіти батьків [3, с. 126].

Для даного виду робіт характерний третій тип (рівень) розумової діяльності, де відбувається глибше розуміння явищ, процесів і починається творча діяльність.

Творчі (дослідницькі) самостійні роботи. У цих роботах - курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських роботах - студенти мають відійти від зразка, діяльність набуває пошукового характеру, розробляються й передбачаються свої методи вирішення проблемних ситуацій, виявляються усі розумові здібності студента. Для даного виду робіт характерний *четвертий тип (рівень) розумової діяльності*, реалізація творчих здібностей студента.

Самостійна робота студентів з педагогіки включає **види діяльності**: пошук та вивчення додаткової літератури; конспектування, складання планів, тез; кодування інформації (складання схем, таблиць, графіків); написання рефератів, доповідей, оглядів, звітів; виступ з повідомленнями на семінарських заняттях; виконання вправ, розв'язання педагогічних задач; розробка фрагментів та конспектів уроків; виконання письмових контрольних, лабораторних робіт; виконання завдань за допомогою ПЕОМ.

На лекціях самостійна робота допомагає студентам: пов'язувати новий матеріал з попередньо набутими знаннями; висвітлювати свою думку стосовно теми; виділяти основне, головне в поданому матеріалі; самостійному пошуку; виокремлювати знання та визначати доцільність їх використання в подальшій роботі чи на практиці; аналізувати і синтезувати подані знання; робити висновки з отриманих знань [1, с. 201].

Найбільш *ефективні способи самостійної роботи у час лекцій*: вибір питань з представлених викладачем і складання з ним плану лекції; обмірковування (1-2 хв.) почутого від викладача; висловлювання власної думки; короткі відповіді на запитання; бліц-опитування; конкурс кращої відповіді на запитання; наведення власних прикладів; коротка дискусія; нагадування правила, поняття, положення, принципу, закономірності вголос; коротке за часом письмове опитування; написати формули на дошці; з'ясування питання чи підбір прикладу в документації (програмах); нетривала робота з підручником (виписати правило, цитату); знайти в підручнику та зачитати вголос певний фрагмент змісту; тестування; анкетування; самостійне заповнення таблиць; систематизація поданого викладачем матеріалу в таблицю, схему; проведення короткотривалих дослідів; після прослуховування викладача власна передача отриманих знань в конспекті; виокремлення в конспекті важливих ключових понять, положень; визначення питань, необхідних для опрацювання за межами лекції.

Після лекції обов'язковою є **позааудиторна самостійна робота студентів** з підготовки до наступних семінарських, практичних, лабораторних занять. За навчальним планом на неї відводиться 30% часу від загальної кількості годин даного курсу. Режим цієї роботи студенти регулюють самі й мають на неї більше часу, ніж на інші види самостійної роботи [1, с. 202].

Ця самостійна робота забезпечує: розвиток пам'яті, уваги, мислення студента; розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів психічних процесів; можливість висловити власну думку, показати своє розуміння, бачення того чи іншого питання, теми, формувати свою точку зору на актуальні проблеми педагогіки, шукати свої шляхи для їх розв'язання; можливість приділяти більше уваги темі, яка найбільше зацікавила; здобуття більш змістовних знань з певної теми, які полегшують у майбутньому написання магістерських робіт; використання знань на практиці; можливість ознайомитися з першоджерелами, вміння досліджувати теоретичний і фактичний матеріал для написання дипломних, магістерських робіт.

Способи організації позаурочної самостійної роботи:

- пошук нових джерел, з яких можна дізнатися про щось нове щодо певної теми (*Віднайти описи побутових звичаїв українського народу, спрямованих на фізичне виховання дітей*);
- напрацювання конспекту вивченого матеріалу (*Із державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») виписати завдання основних напрямів виховання*);
- складання конспектів навчальних занять з молодшими школярами (*Скласти конспект нестандартного уроку для учнів початкових класів (дисципліна за вибором)*);
- правильний підбір необхідного матеріалу; виготовлення наочності (*Описати дидактичну гру і виготовити до неї наочність (дисципліна за вибором)*);
- розробка тестових завдань (*Розробити тестові завдання з перевірки рівня засвоєння знань, умінь і навичок учнів (дисципліна за вибором)*);
- систематизація напрацьованого матеріалу, моделювання (*Змодельовати схему «Система освіти України»; скласти структурно-логічну схему «Основні напрями виховання»*);
- відвідування уроків у початкових класах, вивчення педагогічного досвіду.

Традиційно вважається, що студент поза аудиторію повинен самостійно опрацьовувати конспекти лекцій, літературу до тем, запланованих на практичні та семінарські заняття, самостійно складати конспекти з тем, запропонованих для самостійного вивчення, готувати реферати тощо.

Під час **семінарського чи практичного заняття** самостійну роботу студенти здійснюють такими способами: усний чи письмовий виклад своєї думки, знань відповідно до даної проблеми чи власного бажання; доповнення поданої викладачем інформації знаннями з власного досвіду або педагогічної літератури; доповнення відповіді студента своїм викладом; підтвердження або заперечення висновків; бліц-опитування; опитування усне чи письмове; представлення рефератів для перевірки набутих знань; отримання від викладача і надання студентам консультацій; тестування, анкетування; написання рефератів [1, с. 203].

Крім означених способів діяльності, під час практичних занять студенти виконують наступні завдання для самостійної роботи: розв'язування проблемних педагогічних ситуацій окремо кожним студентом, практичне самостійне виконання індивідуального чи групового завдання; самостійне конструювання студентом схем, таблиць; письмовий виклад чи зображення практичної ситуації згідно з темою; інсценізоване зображення певної ситуації.

Зокрема, *розв'язування педагогічних задач* полягає у тому, що педагог формулює проблемну ситуацію, а студенти обґрунтовують свої шляхи розв'язання проблеми. Наприклад, під час опрацювання теми «Робота класного керівника з батьками учнів» студентам було запропоновано наступну ситуацію:

Учень 11 класу Володя Б. на початку другої чверті отримав три двійки з біології. Учитель біології, він же класний керівник, вирішив відвідати його вдома. Коли ж він прийшов до учня додому, то застав гостей, у Володі був день народження. *Як повинен вчинити вчитель у даній ситуації?*

Приклади індивідуальних та групових завдань:

1. Дати характеристику навчальному підручнику для початкової школи.
2. Скласти розповідь-опис, розповідь-пояснення, художню розповідь; скласти запитання до бесіди (тема за вибором); підібрати вправу за зразком, коментовану вправу, творчу вправу.

З метою формування у студентів навичок моделювання доцільно запропонувати їм наступні завдання для самостійної роботи.

1. Скласти порівняльну таблицю дидактичних поглядів вітчизняних і зарубіжних дидактів.
2. Змоделювати схему «Зв'язок педагогіки з іншими науками»

Особливості самостійної роботи на **лабораторних заняттях** полягають у детальному опрацюванні конкретної теми чи питання з використанням практичних засобів: вправлення в застосування набутих знань під час розв'язку конкретних завдань індивідуально, в парах, у групах; перевірка у нескладних дослідах здобутих знань; анкетування батьків, молодших школярів; детальне вивчення предмету «Педагогіка»; вивчення роботи педагогів початкової ланки освіти, вихователів груп продовженого дня; аналіз форм, методів і прийомів роботи учителів початкових класів під час проведення уроків і позакласних виховних заходів [1, с. 204].

Контроль за виконанням СРС є одним із найважливіших елементів організації самостійної роботи студентів. У процесі вивчення педагогіки практикуються такі форми контролю: поточний контроль виконаних практичних завдань, в т.ч. письмові модульні контрольні роботи; тестовий чи інший контроль тем (модулів), винесених викладачем на самостійне опрацювання студентів; поточний контроль засвоєння матеріалу семінарських (практичних) занять на основі відповідей на питання, повідомлень, доповіді, дискусій тощо; поточний контроль в системі модульного динамічного об'єктоорієнтованого навчального середовища; усна доповідь та/або письмовий звіт про розв'язання ситуаційних завдань тощо; індивідуальний чи колективний проект (робота), тези виступу та інші публікації в наукових, навчально популярних, навчальних виданнях за підсумками самостійної навчальної та науково-дослідної роботи, опубліковані за рішенням кафедри або вченої ради інституту.

Висновки. Науково організована самостійна робота обумовлює активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів: навчає самостійно працювати з науково-педагогічною та методичною літературою, здобувати необхідні знання, набувати практичних умінь та навичок для формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності. Її продуктивність забезпечується поєднанням різноманітних форм навчальної діяльності в умовах розвиваючого освітнього середовища ВНЗ.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці науково обґрунтованої технології самостійної роботи студентів педагогічних факультетів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Список використаної літератури

1. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: навч.-метод. посіб. для викладачів, аспірантів, студентів магістратури / Л. В. Артемова. – К. : Кондор, 2008. – 272 с.
2. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Дмитриченко, Б. І. Хорошун, О. М. Язвінська, В. Д. Данчук. – К. : Знання України, 2006. – 440 с.
3. Мельничук Л. Б. Дидактика: навч.-метод. посіб. / Л. Б. Мельничук, Т. І. Пагута. – Рівне, 2008. – 203 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 339 с.
5. Педагогіка вищої школи / [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук та ін.]; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 256 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014

Л. Б. Мельничук, Т. И. Пагута

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука

Теоретико-методические аспекты организации самостоятельной работы студентов в процессе изучения дисциплины «Педагогика»

В статье обоснована сущность учебной деятельности будущих педагогов, раскрыты содержание, предмет и главная цель самостоятельной работы студентов в высшем учебном заведении. Проанализированы различные подходы дифференциации самостоятельной работы будущих педагогов, приведены примеры самостоятельной работы по уровню производительности их самостоятельной деятельности при изучении дисциплины «Педагогика». Обосновано содержание самостоятельной работы во время лекционных, практических, семинарских и лабораторных занятий, проанализированы способы организации внеурочной самостоятельной работы.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущие педагоги, виды самостоятельной деятельности, лекционные, практические, семинарские, лабораторные занятия, внеурочная работа.

L. Melnychuk, T. Paguta

International University of Economics & Humanities named after academician Stepan Demianchuk

Theoretical and Methodological Aspects of the Students Independent Work Organization During the Studying of “Pedagogy”

The article describes ways of optimization of the educational process in higher education through proper organization of independent work of students. The essence of teaching and learning work of future teachers, the contents, the subject and the main goal of the independent work of students in higher education is substantiated. The main attention is focused on the following activities : search and explore additional literature, summarizing, drawing up plans, abstracts, information coding (assembly diagrams, tables, graphs), writing essays, reports, reviews, reports, performance reports of the seminars, exercises, solving educational problems, the development of fragments and summaries of lessons, performance writing control and laboratory work.

Different approaches to the differentiation of the independent work of future teachers are analyzed, there are the examples of individual work in terms of their productivity while studying the discipline of “Pedagogy”. In particular, we analyzed the following types of work: independent work on the model, reconstructive variation, heuristic and creative (research) work independently. The content of independent work during lectures, practical seminars and laboratory classes is grounded. The ways of the independent work: the search for new sources from which you can learn something new about a particular topic; development of studied material, drafting summaries of studies with younger students, the proper selection of required materials, manufacturing visibility, developing of test items, systematization of available material, design, visiting classes in elementary school, learning pedagogical experience is analyzed.

The system of self-management of the independent work of students and the following forms of control (current control of performed laboratory work and practical tasks, written module tests, test or other

control subjects (modules) made by a teacher in an independent study of students, current control of learning seminars, (practical) sessions based on the answers to the questions, reports, papers, discussions, etc.; oral report and a written report on the solution of situational tasks, etc.; article abstracts and other information published in scientific, educational, popular and educational publications) is substantiated.

Keywords: *independent work, future teachers, types of independent activities, lectures, practical seminars, laboratory classes, extracurricular work.*